

La **cruïlla** del president Zapatero

L'aprovació del pla Ibarretxe intensifica la tensió política i col·loca Zapatero davant d'una cruïlla: pacte amb els nacionalistes o pacte amb el PP Plurinacionalitat o uniformitat de fons –per molt que sigui amb bones formes–. Els discursos del rei suggereixen la possibilitat d'un acord de mínims fàctic entre PSOE i PP per garantir la unitat espanyola.

L'any que Zapatero haurà de decidir

Aquest 2005 acabat d'estrenar portarà la necessitat per a Zapatero, a l'escalfor de l'aprovació del pla Ibarretxe, de decidir entre dos camins, en principi impossibles de seguir alhora: o pacta amb el PP a favor de la unitat espanyola, o ho fa amb els nacionalistes per tendir cap a la plurinacionalitat de l'estat.

El vot de tres diputats de la lista Abertzaleak que permeté aprovar per sorpresa el pla Ibarretxe, el passat 30 de desembre, és la culminació de diversos esdeveniments polítics que situen el govern socialista de Zapatero en una delicada posició que ben bé el pot obligar a triar entre pactes amb el PP o amb els nacionalistes. I aquesta és, de fet, la cruïlla davant la qual ara mateix es troba. I queda clar, evidentment, que l'acord amb els conservadors tanca la porta a les aspiracions nacionalistes. En aquest sentit, el PP ja ha anunciat una oferta formal al PSOE. Ara bé, si els socialistes s'estimen més un pacte estable amb els nacionalistes, els quals –tant ERC com CiU– ja l'han proposat cadascun pel seu costat, hauran de crear un nou model de relació, perquè el tradicional ja no val.

Model tradicional. Des de les primeres eleccions del 1977 fins al 2000, el model de relació entre els partits nacionalistes majoritaris al País Basc i Catalunya, PNB i CiU, respectivament, i els partits espanyols de govern no posava en qüestió l'estructura bàsica de l'estat. Tot i que el PNB no formà part del consens constitucional (1978), tampoc no rebutjà la col·laboració amb els governs de Madrid. La relació a partir de la recuperació de les autonomies basca i catalana s'establí més entre governs que no pas pròpiament entre partits. Tant el PNB com CiU obtenien quotes importants d'autogovern –competències, finançament...– per al País Basc i Catalunya, que, tot i no ser òptimes, els permetien omplir de contingut polític les

seves mans, intentaren expulsar els nacionalistes. Mentrestant, el partit espanyol que ocupava el Govern estatal obtenia el suport nacionalista per gaudir d'estabilitat, si és que no disposava de majoria absoluta. Així funcionà el sistema de col·laboració nacionalista amb UCD durant el procés estatutari entre 1977 i 1980, i durant els primers anys d'autonomia recuperada, entre 1980 i 1982, amb el PSOE entre el 1993 i 1996, i amb el PP entre 1996 i 2000. En les fases de majoria absoluta, PNB i CiU, junts o per separat, feien costat esporàdicament al Govern espanyol en qüestions d'interès fonamental. Per exemple, en política exterior, econòmica i, en general, per aconseguir encaixar l'estat en el Mercat Comú (després, la Unió Europea). Tot plegat, sense posar en qüestió l'estructura institucional espanyola. És cert que als anys de la majoria absoluta del PSOE la relació amb els nacionalistes moltes vegades s'alterà, però també ho és que es tornà a refer. Per exemple, a pesar dels seriosos enfrontaments entre CiU i PSOE (LOAPA, el cas Banca Catalana, etc.), el 1993 els nacionalistes catalans i els socialistes s'acostaren com mai. En resum: amb problemes, amb estira-i-arrosnes, amb llunes de mel i d'odi, etc., el model de relació funcionà en la pràctica des de 1977 fins a l'any 2000.

De fet, no va ser fins a la majoria absoluta del PP de José María Aznar que no trencà el sistema de col·laboració. El PNB havia intentat atreure Batasuna a la via política a través de l'anomenat Pacte de Lizarrar (1998), llavors, els conservadors, en veure's amb tot el poder a les seves mans, intentaren expulsar els na-

cionalistes perifèrics de la normalitat política. PNB i EA s'adonaren que amb el PP no hi havia res a fer, i decidiren continuar insistint a buscar vies de normalització política del seu país en clau estrictament basca. Això és, aprofundir en una mena de sobirania fàctica que els allunyava encara més de Madrid, especialment a partir de l'anunci del pla Ibarretxe.

Pel que fa a CiU, la seva situació era prou diferent de la del PNB. Tanmateix, el cert és que l'actitud d'Aznar també obligà CiU a marcar distàncies. La col·laboració iniciada el 1996, i que havia funcionat més o menys bé fins al 2000, es degradà molt davant de la rígida uniformitat que impulsaven els conservadors durant la segona legislatura. A més, en CiU concorria una circumstància nova: el líder, Jordi Pujol, anunciava la retirada per a les següents eleccions catalanes, les de novembre de 2003. Fou aleshores quan emergí un sector al capdavant de CDC, el sobiranista, que se sentia molt incòmode amb el PP. Els conservadors intensificaren els intents d'ofegament de tot nacionalisme, i el divorci polític i ideològic entre CiU i PP també estava servit.

El PSOE de Zapatero. Just abans de la victòria electoral del PSOE de José Luis Rodríguez Zapatero, el març de 2004, el nacionalisme català i basc ja era prou diferent d'allò que havia estat en els temps en què el PNB i CiU pactaven a Madrid. Al País Basc ja estava en marxa el pla Ibarretxe, que unia el PNB i EA en el desig de sobirania, enfront del qual se situava la radical oposició tant del PP com del PSOE. A Catalunya, la posició nítidament independentista d'ERC va rebre un gran suport popular en les eleccions de novembre del 2003, amb la qual cosa es va convertir en peça clau del govern tripartit (amb PSC i IC). Però el fet és que, a més, el resultat independentista obligava CiU –sota el lideratge d'Artur Mas–, a la pràctica, a no desdibuixar el caràcter sobiranista, sinó a incrementar-lo. I encara és més, perquè l'èxit d'ERC significava, així mateix, un fàctic apuntament del sector federalista del PSC. És a dir, governaven les dues comunitats forces nacionalistes clarament sobiranis-

Ibarretxe (a l'esquerra) i Zapatero (a la dreta) en la primera reunió oficial que celebraran. Eren temps de concòrdia. Ara queden bones maneres, però un profund desacord.

tes o independentistes –si més no, en part, en el cas català–. Les que no governaven les comunitats històriques, tant CiU en el cas català com el BNG en el gallec, adoptaven posicions molt més reivindicatives que les tradicionals reformistes de l'època anterior. I els socialistes a Catalunya i el País Basc s'erigien en punta de llança del federalisme dins del PSOE.

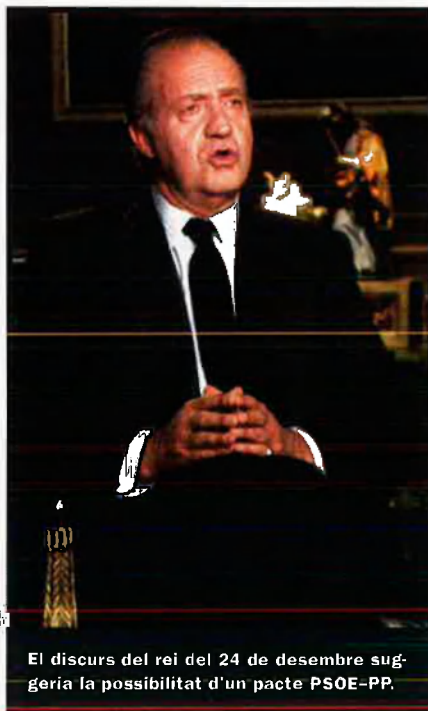
En aquest context se celebraren les eleccions generals. Si el partit espanyol que guanyàs a les urnes, PP o PSOE, necessitava suport nacionalista per formar govern, el pacte ulterior seria necessàriament nou, inèdit en els 25 anys de democràcia, perquè el nacionalisme ja no era el mateix que havia estat. I si, a més, era el PSOE el que governàs, havia de tenir en compte les seves dues branques federalistes, basca i catalana, que plantejaven sense dissimulació una nova Espanya.

Les eleccions donaren al PSOE la minoria majoritària. Al marge de la minsa representació d'IU, cal tenir present que tot el que en el Congrés no és PSOE-PP és nacionalisme, i, en bona part, independentista o sobiranista. El PSOE de Zapatero, davant d'aquesta situació, només tenia dues opcions. O elegir un pacte amb el PP, per allò de la raó d'estat nació, o cercar suports entre els nacionalistes. I així, optà per la segona, sobretot per la pressió interna federalista. Ara bé, amb quins nacionalistes pactà? Els mesos transcorreguts mostren que en una immediata primera fase, per a la investidura i les mesures inicials de govern, Zapatero va optar per oferir bones relacions amb tothom. En una segona fase, en la negociació dels pressupostos de 2005, cercà sobretot el pacte amb ERC –a més d'IU-IC–, deixant a la banqueta els tradicionals suports nacionalistes a Madrid, PNB i CiU. I així sembla-

va que aquest era el model que s'anava dibuixant durant el segon semestre de 2004 i que s'intuïa per a tota la legislatura: acords puntuals entre el PSOE i alguns nacionalistes, però no sempre necessàriament els mateixos.

Mentrestant, però, pel que fa a l'estructuració territorial futura, els missatges que llançava el gabinet Zapatero no eren gens clars. La idea de reforma constitucional es veia limitada en tres punts: en la inclusió dels noms de les disset autonomies, la reforma del Senat i la igualtat de gènere en la successió reial. Ara bé, també és cert que, en el procés iniciat de reforma de l'Estatut català, la pressió d'ERC i del PSC de Pasqual Maragall havia aconseguit fites importants. Per exemple, que Zapatero acceptés la consideració de nació per a Catalunya, quelcom impossible en circumstàncies polítiques anteriors. Aquest fet permetia alimentar l'esperança que potser la reforma constitucional, a l'hora de la veritat, fos més àmplia del que el president espanyol deia. Perquè, tot i que Zapatero digués que "nació" és una simple paraula sense contingut jurídic, a ningú no se li escapava el potencial simbòlic i polític que conté. A més, si la debilitat parlamentària del PSOE havia fet acceptar per primera vegada el terme "nació" per a Catalunya, i el de "comunitat nacional" per al País Basc en el projecte de reforma estatutària presentat pel PSE, potser aquesta feblesa podria obrir la porta a altres qüestions que, en essència, comportassin una alteració del model d'estructuració territorial, en línia amb les reivindicacions nacionalistes.

Des del retorn de les vacances estiuenques fins a Nadal, el debat sobre termes identitaris de Catalunya i País Basc, així com sobre el fons de la reforma constitucional, copsà l'actualitat política. La pressió conservadora contra els pactes entre govern i nacionalistes s'incrementà encara més. El congrés del PP (el 2 i 3 d'octubre passats, a Madrid) significà el triomf de les tesis més fortes: resolgué fer dura oposició contra el PSOE amb la "unitat nacional" com a arma. La qual cosa significa presentar Zapatero com un dèbil, lliurat als independentistes. Els mitjans de comunicació conservadors de Madrid, tant els de format

El discurs del rei del 24 de desembre suggeria la possibilitat d'un pacte PSOE-PP.

tradicional (*El Mundo*, COPE, *Abc*, *La Razón...*) com els d'Internet, intensificaren i amplificaren la croada antinacionalista i antisocialista. La tensió política pujà molts graus durant els mesos d'octubre, novembre i desembre. I així, les divergències entre les dues ànimes del PSOE no es feren esperar. Començaren a ser quelcom més que anècdotes. El ministre de Defensa, José Bono, feia ferroses declaracions a favor del manteniment de la unitat espanyola tal com marca actualment la Constitució, advertint del paper constitucional que queda reservat a l'exèrcit amb aquest objectiu; l'eurodiputada Rosa Díez criticava el rei per aparèixer devora el lehendakari; el president extremeny, Juan Carlos Rodríguez Ibarra, se sumava a la coral de socialistes antinacionalistes, i el president andalús, Manuel Chaves, optava pel silenci, sense fer costat, així, implícitament, als federalistes, després que Maragall l'hagués emplaçat públicament a alinear-se amb les seves tesis.

I és precisament en aquest context que el Govern socialista rep un cop políticament dur: el Senat tomba el desembre els pressupostos per l'oposició de PNB i CiU, a més de la del PP, amb la qual cosa s'obliga, per primera vegada, a retornar el projecte al Congrés, que finalment

els aprova. Un clar avís de la feblesa del PSOE i que el període de gràcia de Zapatero havia acabat.

Pacte "nacional" espanyol? D'aquesta manera, s'arriba a Nadal, i el dia 24 de desembre el rei trenca, en el seu tradicional discurs nadalenc, l'habitual to protocol·lari. Fa una intervenció molt política, assegurant que la corona continuarà garantint la unitat espanyola i fent un cant a la Constitució. Si fa no fa, es repeten les paraules del ministre de Defensa, però ara ja no eren "coses" de Bono, només, sinó també del rei. Les reaccions al discurs reial mostraren l'absoluta coincidència del PSOE i del PP, que el consideraren molt positiu. I no és estrany que els dos grans partits espanyols saludin tot el que diu el monarca, però el bessó polític de la qüestió no és aquest sinó que tots els discursos del cap de l'estat són prèviament "cuinats" d'acord amb els interessos del govern de torn i que la intervenció televisiva del rei en la Nit de Nadal sempre havia estat molt protocol·lària i sense contingut polític, no com aquesta ocasió. Significa, per tant, el discurs de la corona de 2004 un toc d'atenció? Un avís d'una mena de pacte implícit entre el PSOE i el PP sota la cobertura del cap de l'estat per aturar reivindicacions nacionalistes?

La sospita pren cos quan es confirma que les intervencions del ministre Bono, lloant el paper de l'exèrcit com a garantia armada de la "indissoluble unitat d'Espanya", no són qüestionades pel president Zapatero, tot i que, com sovint denuncia ERC, s'avenen molt poc amb el "nou tarannà" presidencial. Encara hi ha, però, més símptomes d'una possible intenció governamental a posar límits als nacionalistes: durant la setmana prèvia a Nadal el diari progovernamental *El País* informava que l'executiu havia iniciat una discreta campanya per "informar" els partits catalans dels "límits" que no es podrien superar en cap cas en la reforma de l'Estatut. Per la seva banda, el 29 de desembre *El Mundo* publicava una entrevista a Zapatero, en la qual afirmava que "no és intenció d'aquest govern canviar la denominació de les comunitats autònomes pel terme 'nació' en la Constitució", i restava tota im-

El model de relació entre els nacionalistes perifèrics i el partit espanyol de Govern, que permeten pactes entre PNB-CiU i UCD-PSOE-PP (a la foto, Jordi Pujol amb José María Aznar) va ser trencat pel PP durant la legislatura de la majoria absoluta d'Aznar. Ara, tots els nacionalistes reclamen molt més que aleshores.

portància al fet que així es puguin definir les comunitats autònomes en els respectius Estatuts, el quals, en tot cas, hauran de seguir "dins del marc constitucional" vigent i sotmesos al principi de la "sobirania única" que "recau en el Parlament de la nació".

Fins al dia 30 de desembre, la successió de tots aquest símptomes semblava indicar ja una mena d'involució en l'actitud de fons del Govern socialista. Aquest dia es produí, a més, el cop polític de l'aprovació del pla Ibarretxe al Parlament basc, la qual cosa intensificà la reacció a l'uníon del PSOE i el PP en defensa de la "unitat nacional". El fracàs de la reunió de la setmana passada entre Zapatero i Ibarretxe va incrementar la sensació d'acord fàctic de mínims entre PSOE i PP. Si bé hi ha diferències tàctiques, tots dos s'oposen sense matisos al fons i a la forma del pla nacionalista. La divergència és que el PP vol un recurs immediat d'inconstitucionalitat, mentre que el PSOE s'estima més el bloqueig polític en el Congrés i esperar-se fins a les eleccions basques del proper maig

—per si la coalició PNB-EA té majoria absoluta— per presentar el recurs. Segons el resultat, es veurà si el pla decau o si Ibarretxe continua governant i insisteix a convocar el referèndum al marge del que digui Madrid. Més enllà de la disparitat de criteris de com oposar-se al pla, la germanor PSOE-PP en defensa de la "unitat nacional" és un fet.

És evident que PSOE i PP juguen en clau partidista, amb la vista posada en les eleccions basques. Igual que el PNB-EA, és clar. Mentrestant, ERC —i potser CiU— intenten atraure el PSOE per evitar que els socialistes estableixin fàcticament un pacte de mínims amb el PP, que, encara que no fos reconegut públicament, funcionàs a la pràctica per evitar desbordaments constitucionals en el cas de la reforma de l'Estatut català. Perquè, de fet, aquesta és, en el fons, la qüestió: si la reforma dels estatuts obliga al canvi constitucional per fer possible la plurinacionalitat o no.

La cruïlla. D'aquesta manera, la sobtada aprovació del pla Ibarretxe ha tren-

cat l'agenda política del Govern i del PSOE. Ara ja no els val de buscar pactes puntuals amb alguns nacionalistes. La qüestió basca serà l'estrella política dels pròxims mesos. Com a mínim, fins a les eleccions d'aquest país, al maig, i eventualment, segons els resultats, ho podria continuar sent molt més enllà. És segur que la tensió política augmentarà. Probablement les reivindicacions nacionalistes en general es faran més nítides, i la pressió del PP sens dubte s'incrementarà. El PSOE opta per esperar el resultat electoral basc.

Ara bé, tot apunta que abans o després haurà de prendre una decisió: o pactar el reforçament de l'estat nació amb el PP —com suggereixen els discursos de Nadal i Reis del rei—, o anar cap a una idea d'estat plurinacional amb els nacionalistes. Aquest any 2005 acabat d'inaugurar ha portat Zapatero a la ineludible necessitat de triar per un camí. Caldrà veure encara, però, quin serà l'escollit.

Miquel Payeras